

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ГЕТЕРОГЕНДІ ТОПТАРДА ЛЕКСИКАНЫ САРАЛАП ОҚЫТУ

*Ахметова Г.С.¹

Докторант, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан, e-mail:
gulnarakzkk@gmail.com

Аңдатпа. Аталмыш мақала гетерогенді топтарда ағылшын тілінің лексикасын саралап (дифференциалды) оқыту мәселелерін зерттеуге арналған. Аталмыш зерттеу жұмыстың өзектілігі оқу стилі мен қабылдау каналдары және оқу деңгейлері әртүрлі гетерогенді топтарда шет тілінің лексикасын тиімді оқытуға қатысты көптеген практикалық сұрақтарды шешу қажеттілігімен сипатталады. Аталмыш мақаланың мақсаты жоғары сынып оқушылары арасында гетерогенді топтарда шет тіліндегі лексиканы оқытуда саралап оқытудың әсерін анықтау болып табылады. Аталмыш зерттеу жұмысында бақылау, тестілеу, педагогикалық эксперимент және саралау әдістері қолданылды. Ағылшын тілі сабағында өткізілген лексиканы саралап оқытуға арналған экспериментке оныншы сыныптың жиырма алты оқушысы қатысты. Зерттеу барысында жоғары сыныптарда гетерогенді топтарда лексиканы үйрену барысында сараланған тапсырмалар мен жаттығуларды орындау арқылы бірнеше міндет орындалады: біріншіден, оқушылардың жалпы лексикалық құзіреті дамиды; екіншіден, оқушылардың оқу нәтижелері жақсарады; үшіншіден, оқушылардың шеттілдік лексиканы оқуға деген уәжі артып, сөздік қоры ұлғаяды. Аталмыш зерттеу жұмысының нысаны ретінде ағылшын тілі сабағында лексиканы оқытуда саралап оқыту үдерісі және оқушылардың лексикалық құзыреттілігінің даму динамикасы болып табылады. Зерттеудің пәні ретінде жоғары сынып оқушылары арасында лексиканы оқытуда саралап оқытуды қолданудың ерекшеліктері қарастырылып отыр. Зерттеу жұмысының нәтижелері іс-тәжірибе жүзінде лингводидактика мен шет тілін оқыту әдістемесі саласында шеттілдік лексиканы немесе басқа да тілдік дағдыларды үйретуде саралап оқытуды қолдануда септігін тигізуі мүмкін.

Тірек сөздер: саралап оқыту, лексика, эксперимент, қабылдау каналдары, лексикалық жаттығулар, құзырет, гетерогенді топ, оқу нәтижелері.

Негізгі ережелер

Шет тілдерін оқытуда әр түрлі тіл мамандары, ғалымдар мен әдіскерлер фонетика, грамматика және лексиканың шет тілдерін меңгерудегі рөлі мен маңызы жайлы көп пікір таластырып жүр. Ғалымдардың кейбірулері сөздердің айтылуы маңызды десе, келесі бір тобы сөздерді грамматикалық жүйелеу тұрғыдан дұрыс құрастыру маңызды дейді, ал тағы бір топ ғалым шет тілдерін оқыту алдымен тек лексиканы оқытудан басталу қажет дейді, яғни осылайша лексиканың оқытуды бірінші орынға қояды. Шет тілінің иегерлері және шетелдік адамдармен сөйлескенде грамматика ережелерін білмеу түсініспеушілікке әкелмейді, бірақ адам шеттілдік сөздер мен олардың коммуникативті жағдаяттарда қолданылуын білмесе, тіпті қарапайым қарым-қатынасты жүзеге асыра алмайды. Шеттілдік лексиканы меңгеру кез келген кезеңде қиындық тудырады. Әр түрлі кезеңдерге лексикалық материал таңдау, белсенді және пассивті лексиканы ажырату, лексиканы меңгерудің,

қолданудың, бекітудің, бағалаудың аса тиімді жолдарын анықтау сияқты сұрақтар жатады [1].

Грамматика ережелерін біле тұра, шеттілдік сөздердің азғантай қорын меңгерген адам ақпарат алмасу жағдайында ыңғайсыз жағдайларға тап болу мүмкін. Сөйлеуші көп жағдайда өз ойын еркін айта алмай жатады. Аталмыш зерттеудің мақсаты жоғары сынып оқушыларын лексиканы оқытуда және лексикалық құзыреттерін дамытуда саралап оқытудың әсерін анықтау болып табылады. Зерттеу барысында төмендегідей зерттеу сұрақтары қолданылды:

1. Жоғары сынып оқушыларын лексиканы оқытуда саралап оқытудың әсері қандай?
2. Шеттілдік лексиканы оқытуда саралап оқытуды қолдану оқушылардың оқу нәтижесіне тиімді әсер етеді ме?
3. Сараланған лексикалық жаттығулар мен тапсырмалар лексиканы оқытуда оқушылардың лексикалық құзыреттілігін дамытады ма?

Кіріспе

Лексиканы оқытудың неізгі мақсаты оқушыларды рецептивті және репродуктивті сөйлеу дағдыларының неізгі құрамдас бөлігі ретінде лексикалық дағдыларды қалыптастыру болып табылады. Лексикалық дағды деп лексикалық бірліктерді сөйлеу жағдаятында үйлестіре қолданып, сөйлеу барысында сөйлеу үлгілерін қолдана білуді атаймыз.

Қазіргі таңда мектептерде шет тілдерін оқыту барысында оқушыларды топтық оқыту арқылы оқу материалын түсініп, қабылдап, оны іс-жүзінде қарым-қатынаста қолдана алуды үйретуге қатысты біршама мәселелерді кездестіруде. Әрине, бұл жағдайда саралап оқыту және оның профильді бағыттылығы, жоғары сынып оқушыларына деген жекелеп оқыту әр оқушының оқу стилі мен мүмкіндіктеріне сай жеке оқу траекториясын қалыптастыруға көмектеседі.

Дидактикада саралап оқыту деп оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып оқытуды атайды. Педагогикалық теория мен практикаға сай оқушылардың уәжденуін, қызығушылығын, танымдық үдерістерін, ойлау түрін (визуалды, бейнелі), еске сақтау ерекшелігін (әртүрлі), жас және темперамент сынды түрлі ерекшеліктерін ескеру қажет. Жоғары сынып оқушылары шет тілдерін оқу барысында лексиканы меңгеруге қатысты көптеген қиындықтары туындауы мүмкін.

Б. Льюис пікірінше гетерогенді топтардың құрамына оқу деңгейлері және жетістіктері әр түрлі оқушылар кіреді. Бұндай топтардың артықшылығы әртүрлі деңгейлі оқушылардың бірлесіп жұмыс жасауында және бір-біріне білім беру мақсаттарына жетуге көмектеседі [2].

К.Томлинсонның пікірінше саралап (дифференциалды) оқыту оқушылардың түрлі дайындық деңгейлерін, қызығушылықтарын пайдалану үшін оқыту көптеген нұсқалары ұсынады. Сараланған сыныпта біріншіден, мұғалім оқу бағдарламаларының мазмұнын оқып зерттеу мақсатында мектеп оқушыларына түрлі тәсілдерді қолданады, екіншіден, оқушылардың өздері түрлі қолайлы әрекеттер мен тапсырмаларды орындау арқылы белгілі бір

ұғымдар мен ақпарат туралы білімді қалыптастырады, ал үшіншіден оқушылар танып, үйренген білімдерін әр түрлі жолдармен, әдістер арқылы көрсете алады [3, 14].

Саралап (дифференциация) оқыту – бұл әр оқушының қабілетін, бейімділігін, қызығушылығын ескере отырып жеке басын дамытуды қамтамасыз ететін білім берудің жүйесі. Дифференциацияның мәні – оқушыларды бөлу емес, оларды біріктіруде дер кезінде дифференциалды көмек көрсету [4, 46].

Аталмыш зерттеуде біз жасырын саралауды қолдандық. Жасырын саралау дегеніміз «оқуды жекешелендіру» немесе оқушыларды деңгейімен «топтастыру» мен «жеке жұмысты» тең деңгейді қолдану дегенді білдірмейді. Жасырын саралау бұл оқыту үдерісінде оқушылардың жекелеген ерекшеліктерін, оқыту түрлері мен әдіс-тәсілдерін есепке алу, қажеттіліктеріне сәйкес тапсырмаларды таңдау құқығын беру [5, 8].

Гетерогенді топтарда оқитын оқушылардың қабылдау каналдарын анықтап, оқу ерекшелігіне сәйкес сараланған тапсырма немесе жаттығу беру арқылы оқушылардың лексикалық құзіреттілігі дамуы мүмкін деген болжам жасап, соны эксперимент арқылы тексеру қажеттілігі туындап отыр. Аталмыш зерттеу жұмысының нысаны ретінде ағылшын тілі сабағында лексиканы оқытуда саралап оқыту үдерісі және оқушылардың лексикалық құзіреттілігінің даму динамикасы болып табылады. Зерттеудің пәні ретінде жоғары сынып оқушылары арасында лексиканы оқытуда саралап оқытуды қолданудың ерекшеліктері қарастырылып отыр.

Материалдар мен әдістерге сипаттама

Аталмыш зерттеуде тестілеу, эксперимент, бақылау сияқты эмпирикалық зерттеу әдістері қолданылды. Зерттеудің барлық қатысушылары еркін түрде зерттеуге қатысуға келісімін берді. Экспериментті бастамай тұрып, оқушылар <https://testometrika.com> сайтына тіркеліп, осы сайттың көмегімен оқушылардың ақпаратты қабылдау каналдары анықталды. Аталмыш зерттеуге қатысқан оқушылардың жалпы саны: 16-17 жас аралығындағы 26 оқушы, яғни екі 10-ші сынып оқушыларының екі топшасы қатысты. Зерттеуге 14 ер бала және он екі қыз бала қатысты. 10 «А» сыныбынан 12 оқушы және 10 «Ә» сыныбынан 14 оқушы қатысты.

Лексиканы оқыту барысында саралап оқытуды қолдану деп оқушының жаңа шеттілдік лексиканы меңгеру ерекшеліктері ескеру, яғни сөзді есте сақтауы, түсінуі және оны әртүрлі жағдаяттарда қолдана алуы. Осыған байланысты жоғары сынып оқушыларының лексикалық дағдыларын қалыптастыру барысында психологиялық-педагогикалық диагностика арқылы әрбір жеке оқушының жеке ерекшеліктерін ескеріп, лексиканы үйретудің әрбір кезеңінде лексикалық материал сараланды. Әр оқушының ақпаратты қабылдауы әртүрлі болғандықтан лексикалық бірліктерді есте сақтау үдерісі де әртүрлі болмақ.

Бұл мәселені нейрофизиологиялық тұрғыдан қарастырғанда әр адамның өзінің ақпаратты қабылдау және сақтау каналы бар және осы негізгі қабылдау

каналы арқылы адам негізгі ақпаратты қабылдайды. Осындай репрезентация, яғни ақпаратты қабылдау адам тәжірибесінің қалай ұйымдастырылып, жүйеленіп және адам әлемді қалайша бейнелейтінін көрсетеді. Бұл бейнелер арқылы жүзеге асырылады (визуалды жүйе), дыбыс арқылы (аудиалды жүйе), сезім арқылы (кинестетикалық жүйе). Ақпаратты қабылдау каналы сәйкес келмесе оқышылардың сөзді, ұғымды меңгеруі қиындық туғызады. Сондықтан лексиканы оқытпас бұрыс оқушылардың қабылдау каналына қатысты алдын-ала зерттеу жасап, диагностика өткізген аса маңызды. Оқытушы оқушыларды лексиканың оқытудың әр кезеңінде олардың ақпаратты қабылдау каналдарын ескере отырып оқыту қажет [6,18].

Оқушылардың лексикалық құзіреттілігін дамытуда саралап оқытудың әсерін өлшеу үшін бақылау нәтижелері қолданылды. Эксперимент өту барсында әр тақырыптық модульдан кейін ай сайын тестілеу өткізілді және оқушылардың лексикалық тақырыптарға қатысты білімі тексерілді. Тестілеудің мен бақылау жұмыстардың нәтижелері (Сурет 1 және сурет 2) көрсетілген. Лексикалық тестілер мен бақылау жұмыстар эксперимент басталған уақыттан бастап тақырыптық жоспар бойынша өтілген барлық лексикалық тақырыптарды қамтыды. Лексикалық тест оқушылардың төмендегідей лексикалық дағдыларды тексерді:

- Оқушылардың шет тілдік сөздердің мағынасын ажарата білуі;
- Синонимдер мен антонимдерді білу;
- Сөз жасам ережелері мен сөз таптарын ажырата білу;
- Сөздің анықтамасын бере алу;
- Сөзді мәнмәтінге байланысты дұрыс қолдану,
- Сөйлемді қажетті сөзбен толықтыра, аяқтай білу.

Оқытудың тиімділігін арттыру үшін алдын ала оқушылардың қабылдау каналы анықталды:

- ✓ Тестілеу арқылы оқушылардың репрезентациялық жүйесін анықталды;
- ✓ Әр түрлі типтерге сәйкес оқышарды әр түрлі тапсырмалар мен жаттығулармен қамтамасыз етілді;
- ✓ Оқу материалдары визуалды, аудиалды категорияларға топтастырылды;
- ✓ оқушылардың ақпаратты қабылдау каналын ескере отырып, лексикалық материалды меңгеруін қадағаладық,
- ✓ оқушының басқа да ақпаратты қабылдау каналдарын жетілдіру (тек біртекті тапсырма беру ғана емес, әртүрлі тапсырмалар беру арқыла басқа да каналдарды жетілдірдік);

Нәтижелер

10-ші сынып оқушылары арасында өткізілген тестілеудің нәтижесінде зерттеуге қатысқан оқушылардың арасында көпшілігі (13 оқушы) визуалдар, 9 оқушы аудиал және 6 оқушы кинестетик болып анықталды. (Сурет 1).

Сурет 1. Оқушылардың ақпаратты қабылдау бойынша көрсеткіштері

Жоғары сынып оқушыларын лексикаға үйретудің өзіндік ерекшелігі бар. Оқушылардың лексикалық ұғымдарды меңгерту екі кезеңнен тұрады. Бірінші деңгейде белгілі сезім деңгейінің абстрактілі ойлауға ауысуы. Осы кезеңде оқушылардың анализ, синтездеу, абстрактілі ойлау, жалпылау, ұғымдарды жүйелеу, жаңа лексикалық ұғымды бағалау, қолдану қиындығын анықтау, басқа ұғымдармен байланысын анықтау, жаңа лексиканы семантизациялау сыны үдерістер жүреді. Ал екінші кезеңде абстрактілі ойлауда нақты ойлауға ауысады. Осы кезеңде жаңа сөздің, ұғымның мағынасын кеңейту, оның көлемін анықтау, басқа ұғымдармен байланысын түсіну (оқушылардың өз бетінше сол жаңа сөз, жаңа ұғымның қолдану ерекшелігі мен қолдану жағдаяттары мен мысалдарын анықтау, жаңа сөзді жағдаяттарда қолдану). Шеттілік сөздер мен ұғымдардың мағынасының сәйкес келмеуінің нәтижесінде шеттілік сөздерді меңгеру қиындық тудырады. Кейде лексикалық сәйкессіздік орын алып, қарым-қатынас жасау барысында сөздің көп мағыналылығы немесе грамматикалық тұрғыдан сәйкес келмеуі жағдайды қиындатады. Егер бастауыш деңгейде сөздердің мағынасын көрнекілік әдісі арқылы семантизациялау мүмкін болса, жоғары сынып оқушылары оқитын шеттілік сөздер көбінесе күрделі немесе абстрактілі заттар болғандықтан бұл әдіс қолданылмайды, яғни сөздің мағынасын суретпен ғана жеткізу мүмкін емес [7].

Лексиканы меңгерту барысында оқушыларға әртүрлі сенсорлы техниканы қолдандық, осылайша оқушы өзіне ыңғайлы техниканы таңдауға мүмкіндік берілді. Лексикалық күзіреттілікті дамытуда бағытталған саралап оқытуда төмендегідей сараланған жаттығулар мен тапсырмалар қолданылды.

Аудиалдарға арналған жаттығулар:

- сөздер мен сөз тіркестерін тыңдау және артық сөзді ажырату;
- ақпаратты тыңдау арқылы түсіну, меңгеру (мысалы бұрыс етістіктер, run-ran-run, put-put-put);
- синонимдер мен антонимдер (to lose weight — to gain weight);
- сөздер мен сөз тіркестердің аудармасымен тыңдату;
- сөздердің мағынасын ауызша тексеру;
- өлеңдер (бастапқы кезеңде лексиканы меңгертуге тиімді);
- сөздер мен айтылымдарды диалогтарда тыңдату;

- сөз тіркестері мен сөйлемдерді аяқтау.
- Визуалдар мен кинестеттерге арналған жаттығулар:
- жылдамдыққа арналған тапсырмалар: сөздің аудармасын кім тез тауып, жазады;
 - сөздің жазылуы мен мағынасын сәйкестендіру;
 - сөздердің антонимдері мен синонимдерін табу;
 - жат сөзді анықтау;
 - ассоциациялар, кейіпкер мен затты бейнелеу;
 - сөзді суретпен сәкестендіру;
 - кестені толтыру;
 - жетіспей тұрған сөздермен толықтыру;
 - дұрыс грамматикалық конструкцияларды қолданып, берілшен сөздермен сөйлем құрау;
 - түбірлес сөздердің префикстері мен суффикстерін тауып ана тіліне аударыңыз;
 - Сөздердің қай сөз таптарына жататындығын табыңыз;
 - Түбірлес сөздерді табыңыз;
 - Берілген сөзбен сөйлем құрастырып, аударыңыз;
 - келесі сөздердің мағынасын түсіндіріңіз;
 - берілген сөздерді тақырыпқа сай топтастырыңыз, топтарға ат қойыңыз.
 - берілген сөздерді тақырып бойынша жіктеңіз.
 - сөйлемді қажетті терминдермен толықтырыңыз [7].

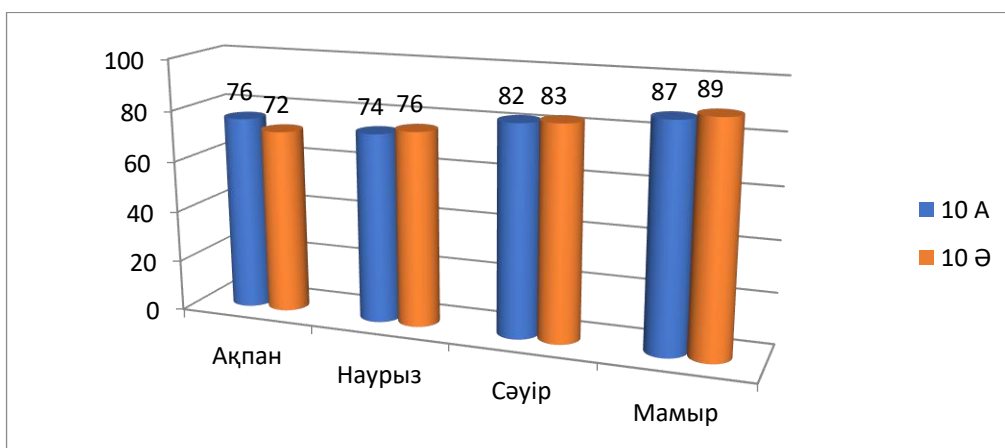
Лексиканы оқытуда мүмкіндігінше барлық қабылдау каналдарын қатыстырған маңызды. Тыңдаумен салыстырғанда көру каналы арқылы адамның миына шамасымен 5 есе көп ақпарат қабылдайтыны барлығына белгілі жайт. Сондықтан, лексикамен жұмыс оптимизациялау үшін оқу материалын визуализациялау қажет. Визуализация (лат. visualis – көрнекі). Көруге ыңғайлы болу үшін физикалық құбылысты, үдерісі формада елестету [8, 38]. Визуализация оқытудың негізгі қағидаларының бірі көрнекілік қағидасына негізделеді. Бұл қағиданы Я.А. Коменский дидактиканың «алтын ережесі» деп атаған. Оның пікірінше оқу барысында барлық сезім мүшелерін қатыстыру керек. Визуализация тәсілі лексиканы меңгеру үдерісін қызықты және тартымды етіп уақыт пен энергияны үнемдейді. Сонымен бірге, визуализация визуалды бейнелер арқылы жадыны жаттықтыруға бағытталған. Оқыту барысында оқушы үлкен ақпарат көлемін жүйелеп қабылдауға үйренеді. Осы арада лексиканы үйретуде мультимедиялық, интерактивті бағдарламалар, технологиялар тиімді. Осындай бағдарламалар оқушыларға өздік жұмыс орындауда көмектесіп, оқушылардың жекелей ерекшеліктеін байланысты ыңғайлы форматта жұмыс жасауға мүмкіндік береді. Аудиалдарға көбінесе тыңдауға бағытталған жаттығулар берілсе, визуалдар мен кинестетикатерге көрнекі материалдар мен мәтін негізінде құрастырылған жаттығулар беруге болады. Мультимедия технологиясы дыбыс, графика, анимация, видео сияқты опцияларды біріктіруге мүмкіндік береді [9].

Сабақ барысында лексика мәтіндердің негізінде құрастырылады. Сондықтан да лексиканы оқыту барысында мәтіндерді дұрыс таңдаған маңызды. Лексикамен (сөздер мен сөз тіркестерімен) жұмыс жасау екі бағытта жүреді: [10]

1. Жаңа сөздермен таныстыру және алғашқы бекіту, яғни презентация.

2. Әрі қарай сөйлеу жағдаяттарында лексикалық құзіреттерді дамыту, яғни лексикалық бірліктерді ауызша түрде белсендіру, іс-жүзінде сөйлеу жағдаяттарында тиімді әрі дұрыс қолдану. Екінші кезеңнің сәтті өтуі тікелей лексиканы алғашқы бекітуі мен тығыз байланысты. Оқытушы оқушылардың білім деңгейлері мен қабылдау ерекшеліктерін ескере отырып, оларға қолайлы, тиімді түрде активті және пассивті лексиканы қамтитын лексикалық материалды таныстырып, бекіту қажет [10].

Жоғары сынып оқушыларын шеттілдік лексиканы саралап оқытуға қатысты эксперименталды оқытудың нәтижесінде төмендегідей оқу нәтижелері алынды. (Сурет 2).

Сурет 2. Оқушылардың лексиканы оқытудағы нәтижелері мен оқу динамикасы

Талқылау

Сурет 2-де көрсетілген эксперименттің нәтижесіне сәйкес зерттеу жүргізілген төрт айдың ішінде (екі тоқсан уақыт аралығында) лексиканы оқытуда сараланған тапсырмаларды және жаттығуларды қолданған 10-шы сынып оқушыларының оқу нәтижелері жақсарып, лексикалық құзіреттері арта түсті. Диаграммада көрсетілген эксперимент нәтижесіне сәйкес 10 «А» сыныбы лексикалық тақырыпты меңгерудегі оқу нәтижесі 76 %-дан 87 %-ға артты, ал 10 «Ә» сыныбындағы оқушылар 82%-дан 89%-ға артты.

Әр ай сайын оқушылар оқылған лексикалық тақырыптарға арналған тестілеуден өтіп, оқушылардың оқу динамикасын анықталап, талдап және нәтижелерін арнайы күнделікке жазып отырдық. Лексиканы саралап оқытуға арналған эксперименттер оқушылар сараланған жаттығулар орындады, алайда қорытынды лексикалық тест жазғанда оқушылардың оқу нәтижесін анықтау үшін бірдей тест сұрақтары берілді. Лексикалық тест сұрақтары төмендегідей лексикалық дағдыларды тексеруге бағытталды:

1. Сөзді мәнмәтінде дұрыс қолдана алу;
2. Сөздің анықтамасын бере алу;

3. Сөз жасам ережелерін білу;
4. Сөзді дұрыс, дәл аудару алу;
5. Сөзді дұрыс сөз тіркестерімен қолдана алу.

Диалогтарда визуалдар мазмұнға көп назар аударады, ал кинестеттер үдерістің қатысушысы болғысы келеді, оларға ойнаған ұнайды. Оқытушы шеттілдік сөздерді оқыту барсында кез келген кезеңде оқушылардың лексикалық дағдыларын қалыптастыру, олардың лексиканы ауызша және жазбаша түрде меңгеру, оқу үдерісінде де және оқу үдерісінен тыс жағдаяттарда да қолдана білу сияқты міндеттерді қояды. Алайда оқушылардың лексикалық дағдыларын дамыту саралап оқыту принциптерін ескерместен мүмкін емес [11].

Сонымен бірге мәтінге дейінгі лексикалық жаттығулар қолданылды. Сөздің формасын бекітуге арналған (фонетикалық және грамматикалық), сөздің мағынасын түсіндіреді, қандай сөздермен тіркесе алатындығын көрсетеді. Сөздің мағынасы мәнмәтінге байланысты беріледі. Жаңа сөздердің дұрыс айтылуын жаттықтырады. Жаттығу орындау барысында тақырыптық лексика айқындалады.

Мәтіннен кейінгі жаттығулар сөздердің дұрыс қолдану үйретеді. Осы бағытта көп практикалық мысалдар беріліп, оқушылардың сөздің қорын кеңейтуге арналған жаттығулар орындалады. Мәтіннің лексикалық материалымен жұмыс жасау барында жаңа сөзді қолданып сұрақ қою, жаңа сөздің жаңа контекстінде қолданылуына, синонимдер, антонимдер, тұрақты сөз тіркестеріне қатысты жаттығулар орындалады. Негізгі жұмыс оқу мәтіннің негізінде жүргізіледі. Оқушылардың сөздік қорының кеңейуі мәтіндерді оқып, жаңа лексиканы қайталауға арналған жаттығулар орындаудың негізінде жүзеге асырылады. Жаңа лексиканы меңгеруде сөзді тыңдау, жазып алы, көру де маңызды, яғни оқу арқылы оқушылар сөзді дыбыстап оқиды және тыңдап түсінуде оқушылар сөзді ішінен өздері қайталайды. Сөздік қорды кеңейту мен бекітуде префразалау, яғни басқа сөзбен алмастырып түсіндіру маңызды рөл атырады. Мысалы, монологтан диалог құрастыру немесе мәтінді өз сөзімен мазмұндап беру.

Оқушылар үшін жаңа сөзбен жұмыс жасағанда төмендегідей факторлар маңызды:

I. Тілді рецептивті деңгейде қабылдап меңгеру үшін төмендегілер маңызды:

- 1) жаңа сөздің бастапқы формасын анықтап, мағынасын айқындау;
- 2) сөздікке қарамастан жаңа сөздің сөз құрамдық қасиеттерін анықтай отырып мағынасын айқындау;
- 3) кейбір грамматикалық формалармен бірге берілген лексиканы жаттау, әсіресе ережелерге бағындайтын жағдайларды және оларды мәтінде таба білу;
- 4) кеңінен қолданылатын етістіктерді танып, оларды мәтіндерде ажырата білу;
- 5) көмекші сөз таптары, шылаулар мен есімдіктерді білу маңызды;
- 6) Сөздің сөйлемдегі реттік орнын білу.

II. Тілді репродуктивті деңгейде білу үшін:

- 1) белгілі бір сөзді сөйлеу жағдаятында қолдана білу;
- 2) тақырып бойынша белгілі сөздер мен сөз тіркестерін білу;
- 3) сөйлеуде жиі қолданылатын грамматикалық құрылымдарді білу және қолдана алу және лексика үлгі модельді сөйлемдер арқылы жатталады;
- 4) тақырыптық лексиканы таңдай отырып сұрақ қою және сұраққа жауап бере алу;
- 5) оқылған мәтін негізінде және меңгерген лексиканы пайдалана отырып монолог құрастыра білу;
- б) оқу мәтіндерін аудару алу.

О.Б. Соловьеваның пікірінше лексикалық дағдыларды қалыптастыру барысында келесі кезеңдер маңызды:

а) бағыттық-дайындық кезең – сөздерді семантизациялау кезеңі.

б) жаттығу және лексикалық дағдыларды қалыптастыру кезеңі. Бірінше кезеңде лексикамен таныстырып, бекітсе, екінше кезеңде басқа да сөздермен мәнмәтінде қолдана отырып бекітуге арналған жаттығулар орындайды. Көптеген эксперименттердің нәтижесі лексиканы таныстыруға арналаған уақыт 20 минуттан аспау керек деген тұжырымды дәлелдеді. Қалған уақыт берілген лексиканы бекітуге арналаған түрлі тәсілдерге арналу қажет. Сөзді бекітудің жолдары мен әдіс-тәсілдері әртүрлі болған сайын, оқушылар сөздерді тезірек жаттап, жадында ұзақ уақыт сақтайды [12].

Тәжірибе көрсетіп отырғандай, әдетте шет тілі оқулықтарында тақырып бойынша лексикалық бірліктердің тізімі беріледі, ал одан кейін лексиканы белсендіруге арналған лексикалық жаттығулар беріледі. Бұндай әдіс көп жағдайда тиімсіз болып, оқушылардың шет тілін оқуға деген мотивациясын төмендетеді. Жаңа лексикалық бірліктер мен терминдерді меңгеру күрделі және көп уақытты қажет ететін үдеріс. Сондықтан жаңа шеттілдік сөздерді меңгерту барысында оқушыларға тек қарапайым жаттау негізінде ұйымдастырмай, оқушылардың танымдық, ойлау және коммуникативті әрекетін қатыстыру қажет. О.И Ковальдің пікірінше лексикалық жаттығуларды орындау барысында мультимедиялық құралдырады қолданған аса тиімді. Ақпаратты тиімді қабылдау үшін:

1. Оқушылардың көру және есту сезім мүшелерін бірдей қатыстыру керек;
2. Экранда тақырыпқа қатысты кестелер, суреттер, сызбалардың болуы да қабылдау үдерісін жеңілдетеді.
3. Ойлау және танымдық әрекеттерді орындау барысында оқушылар кезегімен бір-бірден мәселелрді шешу қажет [13].

Жаңа лексиканы белсендіруге арналған жаттығулар жаңа сөздерді қабылдау мен түсінуге байланысты тапсырмаларды қамтуы мүмкін және бұл сөздердің мәтіннің немесе диалогтың мәнмәтініне сәйкес берілу қажет. Мысалы:

1. Мәтіді оқыңыз жаңа сөздердің астын сызып, олардың мағынасын ойланып табыңыз. Кейін мағынаның дұрыстығын сөздікпен тексеріңіз.
2. Қандай сөздердің мәтіннің тақырыбын ашатынын анықтаңыз.
3. Мәтінді оқып, әр абзацтың негізгі түйін сөздерін анықтаңыз, оларды тақырыптың логикалық-семантикалық құрылымы бойынша топтастырыңыз.

4. Мәтінді оқып, ойдың қалай өрбігенін талдаңыз, түйін сөздер мен негізгі ақпаратты қамтитын жаңа сөздердің коллажын құрастырыңыз.
5. Мәтінді оқыңыз, жаңа сөздер қандай сөз тіркестерінде қолданылған және олар нені білдіреді, қандай мәнмәтінде қолданылғанан анықтаңыз.
6. Берілген жаңа сөздерді қолдана отырып, мәтінге байланысты сұрақтар құрастырыңыз [12]

Қорытынды

Зерттеудің нәтижелерін талдай отырып, зерттеу болжамымыздың шынайы болғанына көз жеткіздік. Сәйкесінше, гетерогенді топтарда жоғары сынып оқушыларын шеттілдік лексиканы саралап оқыту оқушылардың лексикалық күзіреттілігін арттырып, оқу нәтижелерін жақсартуға тиімді әсер етеді. Жаңа лексикалық бірліктерді бекітуде оқушылар әртүрлі мәнмәтінде және сараланған жаттығуларда пысықтау арқылы қол жеткізуге болады. Лексикалық бірліктердің әртүрлі мәнмәтінде және лексикалық жаттығуларда арқылы бекіту жеткіліксіз болған жағдайда, яғни қалыптасқан ассоциативті байланыстар әлсіз болып, жаңа сөздің (синтагматикалық, парадигматикалық) байланыстар арқылы жеткіліксіз түрде меңгерілуі оқушылардың жаңа лексиканы есте дұрыс сақтамай, тіпті бұл сөзді мүлдем пайдаланбауына әкелуі мүмкін. Әртүрлі контексте жаңа лексикалық бірліктермен, сөйлеуге арналаған тапсырмаларымен жұмыс істеу оқушылардың өздігінен жаттығулар мен зерттелген лексиканы бастапқы бекіту үшін қажетті. Сонымен қатар, жаңа лексикалық материалды бекіту барысында оқушылар неғұрылым көп жаттығулар мен мәнмәтіндер қолданған сайын, оқушылар ауызша сөйлеуінде соғырылым көп лексикалық бірліктерді дұрыс қолданып, лексикалық тақырыпты меңгеру деңгейі мен сөйлеу дағдылары соғұрылым жоғары болады.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Китайгородская Г.А. Гуманизация и гуманитаризация системы образования – социальная программа //Вестник Московского университета. – Сер. 20. Педагогическое образование. – 2006. – № 3. – С. 3-11
- [2] Lewis, B. 2019. Heterogeneous definition in a classroom. - Access mode: URL:<https://cutt.ly/mRPQX6e> [Date of application: 23.12.2021]
- [3] Tomlinson, C. (1995). Differentiating instruction for advanced learners in the mixed-ability middle school classroom. Reston, VA.: ERIC Clearinghouse on Handicapped and Gifted Children. (ERIC ED389141).
- [4] Бөрібекова Ф.Б., Жанатбекова Н.Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар: Оқулық. – Алматы: 2014.- 360 бет.
- [5] Изғали Ж. І. Жоспарлау мен оқытуда саралау тәсілдерін қолдану. Әдістемелік құрал – Атырау, 2019. - 68 б.
- [6] Бухаркина М. Ю. Технология разноуровневого обучения //Иностранные языки в школе. - 2003. - № 3. – С.44-46
- [7] Сергеева Н. Н., Ахунова Е. Ю. Индивидуально-дифференцированный подход при формировании иноязычных лексических понятий у учащихся старших классов //Педагогическое образование в России. - 2012. - №4. – С.-21-23
- [8] Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). - М.: Издательство ИКАР, 2009. - 448 с.

[9] В.Е. Ханжина Мультимедийные технологии в обучении иноязычной лексике //Иностранные языки в контексте межкультурной коммуникации. - 2020. - №XII. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/multimediynye-tehnologii-v-obuchenii-inoyazychnoy-leksike>

[10] Коваленко А.В. Система упражнений для самостоятельной работы студентов по овладению иноязычной лексикой специальности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL:http://www.rusnauka.com/33_NIO_2009/Philologia/55468.doc.htm. [Дата обращения: 27.12.2021].

[11] Дигтяр О.Ю. Способы презентации лексики студентам неязыковых вузов в обучении английскому языку //Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. 2015. №42. – Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sposoby-prezentatsii-leksiki-studentam-neyazykovyh-vuzov-v-obuchenii-angliyskomu-yazyku> [Дата обращения: 27.12.2021].

[12] Соловьева О.Б., Калинина А.Г. Система упражнений для формирования иноязычной коммуникативной компетенции у будущих инженеров речного и морского флота (предкоммуникативный модуль) / Речной транспорт (XXI век). – 2014. – № 3 (68). – С. 70

[13] Коваль О.И. Лексический аспект обучения иностранному языку студентов неязыковых ВУЗов // Научные проблемы водного транспорта. - 2015. - №42. – С.14-17

REFERENCES

[1] Kitaigorodskaja G.A. Gumanizatsiia i gumanitarizatsiia sistemy obrazovaniia – sotsialnaia programma (Humanization and humanitarization of the education system - social program) //Vestnik Moskovskogo universiteta. – Ser. 20. Pedagogicheskoe obrazovanie. – 2006. – № 3. – S. 3-11 [in Rus.]

[2] Lewis, B. 2019. Heterogeneous definition in a classroom. - Access mode: URL:<https://cutt.ly/mRPQX6e> [Date of application: 23.12.2021]

[3] Tomlinson, C. (1995). Differentiating instruction for advanced learners in the mixed-ability middle school classroom. Reston, VA.: ERIC Clearinghouse on Handicapped and Gifted Children. (ERIC ED389141).

[4] Boribekova F.B., Zhanatbekova N.Zh. Kazirgi zamangy pedagogikalyk tekhnologiialar: (Modern pedagogical technologies) Okulyk. – Almaty: 2014.- S. 360. [in Kaz.]

[5] Izgali Zh. I. Zhosparlau men okytuda saralau tasilderin koldanu (Using differentiated strategies in lesson planning and teaching). Adistemelik kural – Atyrau, 2019. - 68 s. [in Kaz.]

[6] Bukharkina M. Iu. Tekhnologiia raznourovneвого obucheniia (Technology of multileveled education) //Inostrannye iazyki v shkole. - 2003. - № 3. – S.44-46 [in Rus.]

[7] Sergeeva N. N., Akhunova E. Iu. Individualno-differentsirovannyi podkhod pri formirovanii inoiazыchnykh leksicheskikh poniatii u uchashchikhsia starshikh klassov (An individually differentiated approach to the formation of foreign lexical concepts in high school students) //Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii. - 2012. - №4. – S.-21-23 [in Rus.]

[8] Azimov E.G., Shchukin A.N. Novyi slovar metodicheskikh terminov i poniatii (teoriia i praktika obucheniia iazykam) (A new dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of language teaching) - M.: Izdatelstvo IKAR, 2009. - 448 s. [in Rus.]

[9] V.E. Khanzhina Multimediinye tekhnologii v obuchenii inoiazыchnoi leksike (Multimedia technologies in teaching foreign language vocabulary) //Inostrannye iazyki v kontekste mezhkulturnoi kommunikatsii. - 2020. - №XII. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/multimediynye-tehnologii-v-obuchenii-inoyazychnoy-leksike> [in Rus.]

[10] Kovalenko A.V. Sistema uprazhnenii dlia samostoiatelnoi raboty studentov po ovladeniiu inoiazыchnoi leksikoi spetsialnosti (System of exercises for independent work of students on mastering foreign language vocabulary of the specialty) [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa: URL:http://www.rusnauka.com/33_NIO_2009/Philologia/55468.doc.htm. [Data obrashcheniia: 27.12.2021]. [in Rus.]

[11] Digtiar O.Iu. Sposoby prezentatsii leksiki studentam neiazykovykh vuzov v obuchenii angliiskomu iazyku (Ways of presenting vocabulary to students of non-linguistic universities in teaching English) //Psikhologiya i pedagogika: metodika i problemy prakticheskogo primeneniia. 2015. №42. – Rezhim dostupa: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sposoby-prezentatsii-leksiki-studentam-neiazykovykh-vuzov-v-obuchenii-angliiskomu-azyku> [Data obrashcheniia: 27.12.2021]. [in Rus.]

[12] Soloveva O.B., Kalinina A.G. Sistema uprazhnenii dlia formirovaniia inoiazychnoi kommunikativnoi kompetentsii u budushchikh inzhenerov rechnogo i morskogo flota (predkommunikativnyi modul) (System of exercises for the formation of foreign language communicative competence in future engineers of the river and sea fleet) / Rechnoi transport (XXI vek). – 2014. – № 3 (68). – S. 70 [in Rus.]

[13] Koval O.I. Leksicheskii aspekt obucheniia inostrannomu iazyku studentov neiazykovykh VUZov (Lexical aspect of teaching a foreign language to students of non-linguistic universities) //Nauchnye problemy vodnogo transporta. - 2015. - №42. – S.14-17 [in Rus.]

ПРИМЕНЕНИЕ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА ПРИ ОБУЧЕНИИ ЛЕКСИКЕ В ГЕТЕРОГЕННЫХ ГРУППАХ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

*Ахметова Г.С.¹

докторант, ЕНУ им.Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Қазақстан

e-mail: gulnarakzkk@gmail.com

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию влияния дифференцированного обучения при изучении лексики на уроках английского языка в разнородных группах. Актуальность данной исследования характеризуется необходимостью решения многих практических вопросов, связанных с эффективным обучением лексики иностранного языка в разнородных группах с различными стилями и каналами восприятия и уровнями обучения. Целью данной статьи является выявление влияния дифференцированного обучения иноязычной лексики в разнородных группах среди учеников старших классов. В данной исследовательской работе были использованы методы наблюдения, тестирование, педагогического эксперимента и дифференциации. В эксперименте по дифференцированному изучению лексики, проведенном на уроке английского языка, приняли участие двадцать шесть учащихся десятого класса. В результате исследования процесса обучения лексике с помощью выполнения дифференцированных заданий и упражнений в разнородных группах старших классов выполняются несколько задач: во-первых, развивается общая лексическая компетентность учащихся; во-вторых, улучшаются результаты обучения учащихся; в-третьих, повышается мотивация учащихся к изучению иноязычной лексики и увеличивается словарный запас.

Объектом данного исследования является процесс дифференцированного обучения лексике на уроках английского языка и динамика развития лексической компетентности учащихся. Предметом исследования являются особенности использования дифференцированного подхода в обучении лексике учащихся старших классов. Результаты исследования могут способствовать практическому применению дифференцированного обучения иноязычной лексике или другим языковым навыкам в области лингводидактики и методики обучения иностранному языку.

Ключевые слова: дифференцированное обучение, лексика, эксперимент, каналы восприятия, лексические упражнения, компетенция, гетерогенная группа, результаты обучения.

**USING DIFFERENTIATED LEARNING IN TEACHING
VOCABULARY IN HETEROGENEOUS GROUPS IN EFL CLASSROOM**

*Akhmetova G.S.¹

PhD candidate, L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan

e-mail: gulnarakzkk@gmail.com

Abstract. This article is devoted to the study of the influence of differentiated learning in the study of vocabulary in EFL classes in heterogeneous groups. The relevance of this research is characterized by the need to solve many practical issues related to the effective teaching of foreign language vocabulary in heterogeneous groups with different styles and channels of perception. The purpose of this article is to identify the impact of differentiated teaching of foreign language vocabulary in heterogeneous groups among high school students. The present study applied methods of observation, testing, pedagogical experiment and differentiation. Twenty-six students of the tenth grade participated in an experiment on teaching foreign vocabulary using differentiated learning in EFL classroom. The present study testing the effect of differentiated learning in teaching foreign vocabulary has gained the following results: firstly, differentiated learning develops the lexical competence of students; secondly, the learning outcomes of students improve; thirdly, the motivation of students to study foreign language vocabulary increases and the vocabulary increases. The object of this research is the process of differentiated vocabulary teaching in English lessons and the dynamics of the development of lexical competence of students. The subject of the study is the peculiarities of using a differentiated approach in teaching vocabulary to high school students. The results of the study can contribute to the implementation and application of differentiated learning in teaching vocabulary or other language skills in the field of linguodidactics and methods of teaching foreign languages.

Keywords: differentiated learning, vocabulary, experiment, perception channels, lexical exercises, competence, heterogeneous group, learning outcomes.